

Kap 1 Sammanfattning

1(2)

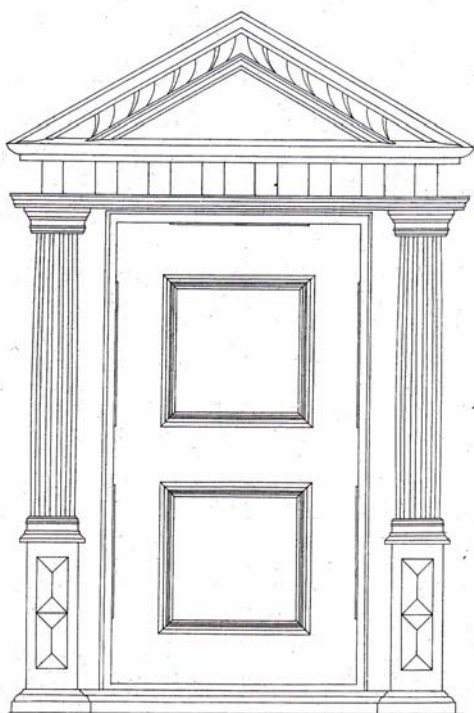
1.1 Värden

Vid 1500-talets mitt gjordes många insatser för att ena landet och stärka dess försvar, något som tydligt märktes i byggandet. Vadstena slott var den enda större försvarsanläggningen som byggdes upp från grunden. De övriga tillkom genom ombyggnader och Vadstena kan därför närmast betraktas som en "ideal-anläggning". Det vill säga en anläggning som kunnat uppföras enligt tidens idéer och ideal utan anpassningar till redan existerande byggnadsverk.

Anläggningen representerar stora estetiska, historiska och kulturhistoriska värden.

Till de estetiska hör den samlade gestalten, den kraftfulla arkitekturen med monumental enkelhet som ofta beundrats och som, vid början av 1900-talet ansågs vara ett gott exempel på en genuin svensk byggnadstradition.

De historiska och kulturhistoriska värdena är höga tack vare att slottsbyggnaden är välbevarad och förskonad från större ombyggnader vilket innebär att planlösning, konstruktioner, arkitekturdetaljer och delar av inredningarna och ytskikten väl visar byggnadskonsten och hantverkets nivå under andra hälften av 1500-talet och början av 1600-talet när Gustav Vasa och hans söner regerade.

Portal i renässansstil med inhemska drag. Västra trapphuset, omkring år 1600.

UPPMÄTNING ARKITEKTURMINNESFÖRENINGEN, 1920

Själva slottet är det mest renodlade exemplet på svensk renässansarkitektur och efter att vallar med skyttegångar på senare tid åter byggts har anläggningens fortifikatoriska funktion, att vara byggd för kanonkrigföring, blivit tydlig.

1.2 Mål

Staten fastighetsverk ska genom skötsel, vård och underhåll garantera det långsiktiga bevarandet på en nivå som står i paritet med monumentets stora kulturhistoriska värde. I slottets västra del, den mest orörda, ska bevarandet ske på en museal nivå.

Ett övergripande mål är att utveckla slottet som besöksmål och att ge det en större roll för turistnäringen i regionen.

Förståelsen för slottet som försvarsanläggning ska vidmakthållas och utvecklas.

Slottet ska huvudsakligen fyllas med verksamheter som bidrar till att göra slottet och dess historia tillgängligt för allmänheten. För västra delen av slottet innebär detta att en eller flera lämpliga professionella aktörer under stabila ekonomiska former ska verka där för att levandegöra slottets historia.

Evenemang av olika slag, till exempel konserter, konferenser och marknader bedöms som de främsta möjligheterna till att skapa inkomster som är nödvändiga för att bedriva en långsiktig och stabil verksamhet på slottet. Dessa måste äga rum under former som är skonsamma mot slottet och som gör det möjligt för slottet att ha kvar sin attraktionskraft som historiskt monument.

Delar av de "museala" utrymmen som kan komma i fråga för sådan användning är främst Herreköket, men även Stora rikssalen, Kyrksalen och Bröllops salen.

Den nybyggda Västra vallen med sina moderna lokaler kan på ett bra sätt avlasta slottet, till exempel vid evenemang som riskerar att orsaka slitage eller som har stort behov av installationer. Vallen kan även vara ett gott komplement vid aktiviteter på borggården.

Borggården bör förskonas från att permanent belastas med föremål eller verksamheter men är lämpad för tillfälliga evenemang, till exempel konserter, marknader eller matservering.

Östra delen av slottet hyrs av landsarkivet i Vadstena sedan slutet av 1800-talet. SFV bör verka för att den verksamheten kan finnas kvar och fungera väl i slottet.

SFV:s primära ansvar är att anläggningen bevaras rent fysiskt, vilket fordrar kontinuerlig tillsyn i allt från underhåll till slitage. Underhållet ska vara välplanerat och i första hand göras i preventivt syfte det vill säga innan skador uppstått.

Installationer ska minimeras i de gamla delarna av anläggningen och begränsas till sådant som är ytterst nödvändigt.

Vadstena slott ska vara tillgängligt även för besökande med nedsatt funktionsförmåga och brister i detta avseende ska undanröjas så länge detta är möjligt med hänsyn till kulturvärdena. En inventering och utredning av möjliga, permanenta förbättringar ska genomföras.

SFV ska bidra till att levandegöra slottets historia och kvalitéer för en bred allmänhet och ska uppmuntra och stötta hyresgäster i denna fråga. SFV kan praktiskt och ekonomiskt bidra genom att till exempel bekosta utställningar och informationsmaterial.

1.3 Historik

Vadstena slott började byggas 1545 som ett led i att stärka Sveriges försvar och manifestera ett starkare statsstyre.

Vid byggandet tillämpades tidens nya försvarsidéer där inriktningen på krigföring med kanoner var påtaglig och där renässansen som byggnadsstil kom att sätta sin prägel på utformningen.

Anläggningen byggdes som en fyrkantig ö med ena sidan mot Vätterns strand och de andra sidorna mot grävda vallgravar. Ön nåddes via en väg byggd ute i sjön, och en vindbrygga ledde in till borggården genom en portgång i själva slottet. I varje hörn av ön byggdes ett runt kanontorn.

Byggtiden blev lång, något förlängd beroende på en brand (1598), och anläggningen stod färdig först i början av 1600-talet. Under byggandet förändrades planerna något. Från att till en början främst varit en försvarsanläggning blev inriktningen mot palats tydligare något årtionde efter byggstart. Efter branden fick dock försvarsaspekten åter större tyngd.

Anläggningen, som aldrig spelade någon större roll i rikets försvar, kom snart att nyttjas som förvaringsplats, dels som artilleridepå, dels som sädesmagasin och under andra delen av 1700- och 1800-talets början som linnevävnadsfabrik.

Underhållet var bekymmersamt. Till det besvärligaste hörde de nästan 30 meter breda och nio meter höga jordvallar som, stöttade av murar, kringgärdade borggården på tre sidor.

För att begränsa underhållsbehovet genomfördes en del rivningar på 1700-talet. Då försvann skorstenarna ovan tak, några vindkupor, en stor fritrappa på borggården och en balkong utanför slottskyrkan. I början av 1800-talet revs två torn, Fyrkanterna vid borggårdens två södra hörn. I mitten av 1800-talet togs vallarna bort och användes som fyllnadsmassor i sjön, bland annat som pirarmar för den kanal som byggdes ut i den långgrunda sjön. Muddring mellan pirarmarna och i vallgraven möjliggjorde att Vadstena fick en hamn vid slottet.

År 1899 flyttade Sveriges första landsarkiv, som alltså ännu finns kvar, in i slottet.

År 1899 flyttade Sveriges första landsarkiv in i slottet. Några få rum med inredning från den första tiden finns fortfarande kvar.

Rummet på bilden ligger på översta våningen och enligt traditionen var det härifrån som den sinnesförvirrade hertig Magnus kastade sig ut i vallgraven när han såg en sjöjungfru som lockade på honom.

Under första delen av 1900-talet planerades att återuppföra vallar runt borggården, men planerna kom av sig på grund av andra världskriget och först 1984 stod en vall färdig vid borggårdens östra sida och delar av den södra. 1999 hade hela borggården kringbyggts av vallar och då hade även torn (Fyrkanter) byggts vid borggårdens två sydliga hörn.

Vallarna uppförda på 1900-talet byggdes ihåliga för att kunna inrymma arkivlokaler för landsarkivet.